

РАДОВИ НА ЦРКВИ СВ. НИКОЛЕ У КРЧМАРУ

По предању задужбина Краљевића Марка, о чему нема историских података, обновљена током XVIII века, некадашњи манастир а данашња крчмарска црква св. Николе у Ваљевском крају помиње се на више места (Ј. Вујић, М. Валтровић, Љ. Стојановић, Д. Руварац, Т. Ђорђевић, М. Трипковић и др.). Међутим, о њој је највише речено недавно, у Археолошким споменицима и налазиштима у Западној Србији.¹ Поред сакупљених познатих историских података, ту су објављени и многи записи из црквених књига нађених у цркви, из краја XVIII и почетка XIX века. Они говоре о обнови храма. Поменут је живопис који је преостао, описана је архитектура цркве, дати су архитектонски и фотографски снимци.

Нагласићемо на овоме месту да су данашњу цркву обновили кнезови Грбовићи — по свој прилици 1793 године, после Кочине Крајине у којој је храм горео. Оваквој цркви, грађеној од камена и прекривеној шиндром, дограђена је припрата од цигле, а шиндра замењена ћерамидом, црепом и лимом у другој половини XIX века.

Када је маја 1951 године детаљно прегледана црква, утврђено је да су њени сводови и луци попустили, извесни тесаници поиспадали из својих лежишта, а цела зграда прилично напукла. Претила је опасност да се ове пукотине и даље шире, да камење из њих још више испада, па да се једнога дана због тога сруши цео свод, стубови и већ делимично накривљено кубе које је над њима.

Испитивањем је даље утврђено, да су поменуте пукотине и слегања наступили првенствено услед слабости стубаца који држе кубе. Они су малог пресејка — једва 35/35 см. — од камена слабе носивости. Овоме треба додати и то, да је зидање извршено у ломљеном камену, са великим спојницама, а да су темељи ових стубаца исувише мали и плитки. Притиснути тежином кубета, ступци су попустили и извитоперили се а сводови и луци препукли и разишли се. Види се да су ови проблеми и раније мучили оне који су о овој цркви водили бригу, јер су још одавно биле постављене дрвене затеге, у пречнику лукова и сводова. Наравно, временом су ове затеге изгубиле знатно од своје моћи.

Сматрамо да је, можда, од интереса да на овоме месту изнесемо стручне предлоге који су приликом овог прегледа дати Црквеној општини

¹ Мирјана Ђоровић - Љубинковић — Радивоје Љубинковић и Доброслав Павловић, Крчмар, Археолошки споменици и налазишта у Србији, I Западна Србија, Грађа књ. IX, Археол. институт књ. 2, САН, Бгд. 1953, стр. 123.

у Крчмару, о чијем су трошку изведени радови током лета 1952/3 године. Подухват је био прилично смео и осетљив.¹

Пре свега, било је потребно подупрети дрвеном оплатом лукове испод кубета и бочне сводове. Остале сводове у западном делу цркве као и оне више олтара довољно је било делимично подупрети, само испод јачих пукотина. Поменута оплата, дебљине најмање 2 цола, подупире се јачим балванима повезаним уна-

пијавицама (кламфама) и дрвеним клиновима, како за горњу, тако и за доњу подлогу, водећи рачуна да даске за подлогу буду повезане и учвршћене, како се подупирачи, под теретом свода, не би могли смаћи.

Подупирање и презиђивање стубаца изводило се појединачно, како велики број греда не би ометао рад. Отпочело се са најугроженијим стубом који је био највише напукао — у олтару лево, затим се прешло на десни, а потом на предња два. Овим

Сл. 1. — Црква св. Николе у Крчмару

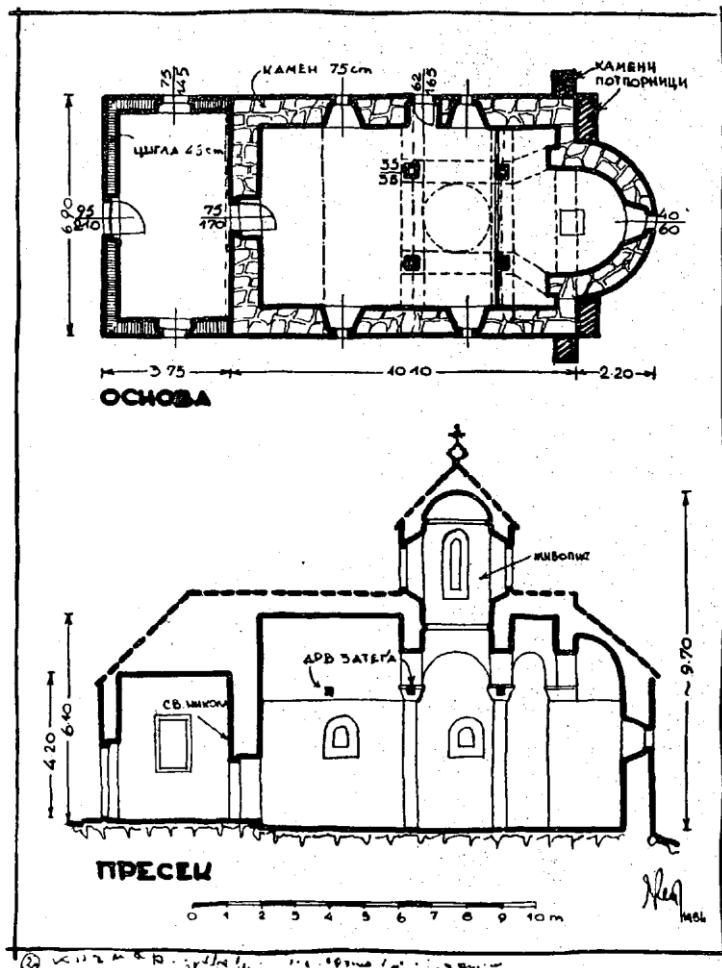
крним косницима. Под балванима је подлога од дасака.

Сва четири стуба подупиру се на сличан начин балванима, с том разликом што они подухватају камене јастуке (капителе) више стубова а испод лукова и то за сваки стуб по четири закошена подупирача, како би се око стубова могло лакше копати и проширивати њихови темељи. Балвани се причвршћују гвозденим

су редом срушени ступци и њихове стопе. На здравици је изведена нова, шира стопа од 1,20 м. у квадрату, на дубини од 60 см., са горњим сужењем. Шупљина добро утегнуте оплате за ступце је квадратна — 35/35 см. — као и ранији пресек. Зидано је армираним бетоном јаче чврстоће јер камен тога пресека не би био довољан. Вертикална гвожђа у ступцима повезана су доле са арматуром стопе а горе су углављена (штемована) у камени јастук.

Да би се у исто време зауставило даље прскање и разилажење зидова

¹ Упутства дали др. арх. Драг. Тадић и арх. Д. Ст. Павловић. Извештај објављен у Зборнику заштите споменика културе, књ. IV—V, 1955, стр. 348.

Сл. 2. — Основа и пресек цркве у Крчмару

цркве, споља је, у камену, хоризонтално испод самог венца изведен жљоб пресека око 15/15 см., свуда унаоколо, у старом делу цркве. Жљоб је испуњен бетоном који је армиран једном шипком. Све то повезано делује као обруч (серклаж) који чврсто стеже зграду. На исти начин изведен је и појас око доњег дела кубета, непосредно изнад крова.

Поред описаних армирано-бетонских подухвата, било је потребно извршити и осигурање старих дрвених затега за лукове и сводове. Стога су пажљиво бушени зидови и провлачене гвоздене затега округла пресека, везане споља плоснатим гвожђем (шлисовима).

Да би осигурање било још потпуније, нарочито у најосетљивијем делу зграде — између олтара и кубета — где се јављају најјачи бочни потисци, предвиђено је, у крајњем случају, зидање по два камена подупирача, у оба правца, у спољним угловима, са правилном везом и гвозденим пијавицама које ове потпорнике спајају са зидовима цркве. Иако су ови додаци видљиви, до њих је морало доћи, с обзиром на затечено стање и средства којима су извођачи располагали (сл. 1).

У исто време су очишћене и напрелине у сводовима и луцима, а спојнице заливане цементним млеком. У делу свода где је отпало камење, президано је теме кривине и у шупљине убачене камене чивије заливане цементом.

Поред ових чисто конструктивних мера, изведени су и други конзерваторски радови. Тако је поправљен кровни покривач. Око цркве, у ширини од једног метра, постављена је калдрма чије су спојнице заливане цементом. Са горње, северне стране, делимично је нивелисан терен, како се површинска вода не би сливала у темеље, већ отицала низбрдицом. Са спољних зидова цркве обијен је сав поткорушен малтер и зидови поново омалтерисани продужним малтером, чији је горњи слој грубљи — рађен крупнијим песком. Додати подупирачи нису малтерисани, већ је камен видљив (дерсован), како би се ова доградња издвајала од оригиналног дела грађевине.

Приликом ових радова није се наишло ни на какав нов живопис у унутрашњости цркве, као ни приликом испитивања и пробних обијања вршених 1951 године. Постојећи живопис, у кубету, на сводовима и луцима, временом већ потпуно потамнео, није диран нити чишћен. Међутим, још у току прегледа и испитивања споменика, откривен је лик св. Николе на старом делу цркве, у ниши више западних врата (гледано из припрате). Ова се фреска налазила испод два до три слоја креча и малтера. Боје су свеже, потсећају на пастел и прилично су неотпорне јер се под прстима

тару. Величина попрсја је око 80 см. Цртеж је прилично невешт. У поређењу са постојећим живописом у кубету, лик св. Николе претставља сасвим другу технику, и по цртежу и по боји, у сваком случају примитивнију. Том је приликом испитана и камена плочица више врата, испод откривене фреске. Није се могао наћи траг никаквог натписа нити године.

На овај је начин спасен од неминовне пропасти некадашњи манастир а данашњи парохијски храм св. Николе у Крчмару — скроман али ипак један од малобројних споменика из тешког периода предустаничке Србије.

Арх. Д. Ст. П.

LES TRAVAUX A L'EGLISE ST. NICOLAS A KRČMAR

L'église actuelle de Krčmar, qui, selon la tradition, aurait été une fondation de Kra-ljević Marko, a été fondée à la fin du XVIIIe siècle par les „knez" Grbović. Au cours de la seconde moitié du XIXe siècle on y a ajouté un cloître et on y a remplacé les bardeaux par des tuiles. La coupole, avec ses peintures assombries, ayant écrasé les voûtes, les arcs et les minces colonnes, il en est résulté d'assez

fortes lézardes, la dislocation des voûtes et des déjettements des colonnes, et ceci malgré les étais qu'on avait posés déjà auparavant pour y remédier.

Afin d'éviter que la coupole et les voûtes ne s'effondrent il fallut exécuter, en 1952, pour les assurer, certaines constructions, des modifications et des maçonneries, ce qui a représenté un travail assez important.